

ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ РУДАРА И МЕТАЛУРГА И ОБЛИЦИ УПРАВЉАЊА РУДНИЦИМА У БОСНИ У ОСМАНСКОМ ПЕРИОДУ

Питање правног положаја рудара и металурга у османско доба је врло сложено. И поред тога што се сачувало неколико закона о рудницима и рударима (1), тешко је са пуном прецизношћу одговорити на питање какав је стварно био правни положај рудара у периоду османске владавине, јер је по свему судећи још од почетка османске власти у рударству, као уосталом и у другим облицима производње, фактично стање често одударало од правног.

1. *Правни положај рудара.* — У нашој литератури до сада је најпотпуније приказао положај рудара др Мехмед Беговић у раду „О рударским дажбинама у Србији у XV и XVI веку“ (2). Упоређујући податке који се налазе у Закону о рудницима из 1412. године Стефана Лазаревића (3) са подацима османских рударских и саских закона који су представљали значајним дијелом рецепцију Закона С. Лазаревића, М. Беговић је, као и многи други, наши и страни научници прије њега, дошао до закључка да османско рударско право из XV и XVI стољећа представља рецепцију рударског права наших средњовјековних држава Србије и Босне и да су односи у османском рударству били скоро исти као у нашим средњовјековним државама. С тим у вези биле су, по његовом мишљењу, исте обавезе рудара према држави и самоуправним органима рудара, а у организацији управљања рудницима Османлије су, поред увођења својих облика управљања рудницима, оставили рударима њихове раније органе самоуправе.

М. Беговић је све пореске обавезе рудара подијелио на државне и самоуправне. У државне су, по њему, спадале: 1. такса за мјерење рудног поља (*urbar hak*); 2. такса за додељивање концесије на земљи за вађење руде (рударска баштина); 3. порез на руду (*ушур*) и 4. порез на приходе од имовине. Рудари су, уз то, могли имати и своје посебне, пољопривредне баштине, на које су давали феудалне дажбине, *филурију* или *ушур*. По

(1) О томе видјети, Беговић Мехмед, О рударским дажбинама у Србији у XV и XVI веку, *Анали Правног факултета у Београду*, Година XVI, јануар — март 1968, бр. 1, стр. 3—4.

(2) Беговић М., н.д., стр. 3—11.

(3) *Радојчић Никола*, Закон о рудницима деспота Стефана Лазаревића САНУ, Београд 1962. године.

Беговићу, на ове баштине је у почетку давана филурија, а касније десетина.

У самоуправне обавезе рудара спадала су давања у корист њихових самоуправних органа, кнезова и теклића. Ту су спадале таксе за пресућене спорове; неке дажбине у природи од заклане стоке и приликом Божића и Ускрса, те дио глоба („удава“).

Слично пореском систему, и у управљању рудницима су постојала два начина, државни и самоуправни. Државна се управа мијељала. На почетку рудницима су управљали емини, кадкада заједно са амилима, а касније, и то врло рано, држава је давала руднике у закуп (илтизам) који се по начину конституисања звао муката. У самоуправне органе рудара спадали су: сабор, кнез и теклић.

На основу овако изведене реконструкције система фискалних обавеза и начина управљања рудницима у Србији у XV и XVI стољећу, а слично је стање наводно било и у Босни, јер се прописи споменутих османских закона односе и на неке руднике у Босни, могло би се рећи да је питање правног положаја рудара у османско доба било доста једноставно. Оно би, истина, било једноставно када би узели без резерве као тачно да су односи у рударству били регулисани само тзв. саским рударским законима и када би фактичко стање у османском рударству било увијек у складу са правним. А то, изгледа, управо није било тако. Да није било тако потврђују већ подаци најстарија два закона о рудницима у Крешеву и Фојници из 1489. године ⁽⁴⁾, као и подаци из других османских извора (Mühimme deftera, Şikâyet deftera i Mâliye deftera) из XVI, XVII и XVIII стољећа ⁽⁵⁾.

Подаци ових извора показују да су тада постојале двије основне категорије раје која се бавила разним пословима везаним за рударство, чији је положај био различит. Постојали су прави (професионални) рудари и сељаци из ближе или даље околине рударских мјеста, који су обављали разне помоћне и допунске послове намјењене рударству, као што су: снабдјевање рудника дрвеном грабом, дрвеним угљем за таљење руде, пречишћавањем руде итд. И једни и други имали су статус раје, али су им обавезе према држави биле различите, јер су им били различити и послови.

Главном занимање професионалних рудара (овдје се углавном мисли на рударе у рудницима жељеза, сребра, олова) било је вађење руде у рудницима који су спадали у султанов регал (хас). Уз то, рудари су имали обично и своју земљу (баштине) коју су обрађивали као земљорадници. Стога су они били обавезни да дају ушур (десетину), а како су таили руду били су обавезни да дају посебан ушур на чисти метал (сребро, нпр.) ⁽⁶⁾. Са пољопривредних баштина давали су уживаоцу хаса

(4) *Кануни и канун-наме* за босански, херцеговачки, клишки, црногорски и скадарски санџак. Издање Оријенталног института у Сарајеву, Сарајево 1957. године, стр. 14—18.

(5) Фотокопије тих дефтера (за XVI и XVII стољеће) налазе се у Оријенталном институту у Сарајеву, а фотокопије и регеста за XVIII стољеће у Академији наука и умјетности БиХ (даље АНУ БиХ) у Сарајеву.

(6) Другачије је, изгледа, било у тузланским соланама. Из једног документа из 1702. године сазнајемо да је те године у тузланским соланама било 936 солара муслимана и да су они радили четири дана у седмици за државу, а остале дане за себе. Своју зараду су

рајинске дажбине. Те дажбине су се мијењале. Из закона о руднику Фојница из 1489. године се види да су рудари у Фојници у почетку били дужни да на име рајинских дажбина дају харач (шизију) и испенцу, па када су се пожалили Порти да им је то тешко, онда је одређено да „дају с куће на кућу по једну филурију (златник)“, затим да дају од жита и од своје земље која се зове руда десетину, исто тако да дају десетину од чистог сребра, пошто постане чисто, те да буду ослобођени и опроштени од свих диванских намета. На истом мјесту је речено да „лица која нису рудари по обичају дају свој харач (шизију), испенцу, десетину и саларију” (7). Истим законом је то, изгледа, поновно докинута и заведено првобитно стање. Тако у посљедним реченицама овог закона стоји: „сада је укинута филурија и нека попут остале раје дају харач, испенцу и остале пристојбе као и преостала раја” (8). Па ипак, чини се, да је то неким каснијим законом модификовано тако што је понегдје поновно успостављена филурија, али изгледа само намјесто харача, а задружна испенца (ријеч је наравно о рударима хришћавима) и озакоњена су остала давања као и раније. То се односи на првом мјесту на Сребреницу. Према подацима забиљеженим у *Şikâyet defterima* из 1733. и 1740. године у којима се, између осталог, спомиње да се тада у Сребреници налази цemat филурџија (48 односно 47 лица, кућа) тамошњи рудари су редовно плаћали филурију и испенцу (9). То, наравно, није морало да има општи значај, јер се и даље у изворима спомиње да се у неким рудницима узима десетина (ушур). То је, изгледа, био редовно случај са рудницима Крешево и Вареш о чему су се сачували подаци у *Şikâyet defterima* из 1708, 1709. и 1710. године (10), као и подаци у *Mâlîye defteri* из 1728. године (11). Најзад, рудари су, изгледа, као и остала раја морали плаћати разне рурсме (посебне порезе) (12), затим тзв. бадихава дажбине (13), разне таксе

међусобно дијелили на једнаке дијелове, с тим што су из њиховог дијела подмириване неке потребе вакуфа и закупника (*Başbakanlık Arşivi İstanbul, Mâlîye defteri* Бр. 2945 и 3595. Фотокопије и регеста у АНУ БиХ).

(7) *Кануни и канун-наме*, стр. 17.

(8) *Исто*, стр. 18.

(9) У документу из 1733. године, између осталог, стоји да је записано у *mufassal defteri* да у самом руднику Сребреница постоји цemat муслимана (182 лица) и цemat немуслимана (геберан) седам махала са 103 лица и једном баштином. Од тога цemat филурџија чине 48 лица са једном баштином и приходом испенце. Они редовно плаћају испенце и ресми филурију према кануну и дефтеру. Слични подаци налазе се и у документу из 1740. године, с тим што се ту спомиње 47 филурџија са једном баштином. (Фотокопије и регеста у АНУ БиХ).

(10) Фотокопије и регеста у АИУ БиХ.

(11) *Башибаканлик Аршиви Истанбул, Mâlîye defteri* Бр. 8590 (Фотокопије и регеста у АНУ БиХ).

(12) Изгледа да су рудари неких рудника били ослобођени одређених рурсума. То сазнајемо из једне представке рудара рудника у Коњицу, који се жале Порти на повјереника нефера неке тврђаве у Босни, јер им тражи да плате више дажбине него што су дужни да плаћају. Конкретно, они се жале да се од њих тражи да плаћају дажбине на духан (ресми *tütüp*) и на поврће (ресми *sebbe*), иако су они још ранијим царским наредбама, заједно са рударима из нахије Високо, ослобођени пореза (рурсума) на духан, на воће и поврће и на окупницу (*Şikâyet defteri* из 1755. године. Фотокопија и регеста у АНУ БиХ).

(13) О појму и врстама бад-и хава дажбина вид. *Хаџибегин Хемид, Канун-нама судана Сулејмана Законодавца, ГЗМ у Сарајеву 1949/50*, стр. 345—348.

као и глобе за ситне преступе и лакша кривична дјела (*sürm-i cinayet*) (14).

Сви изнесени подаци показују да се систем главних обавеза рудара мијењао и да су понегдје постојале различите обавезе. Промјене су морале наступати и зависно од чињенице којој су вјери рудари припадали, јер је сигурно да муслимани рудари нису били једнако оптерећени као хришћани рудари с обзиром на чињеницу да су харач и испенце били стриктно обавезе хришћанске раје. Једина права повластица коју су уживали сви рудари од почетка успоставе османске власти у нашим земљама до укидања класичног османског феудализма Хатишерифом од *Gülhane* (1839) састојала се у томе што су рудари били ослобођени (*mu'af*) од посебних терета у корист државе *'avariz-i divániye* и *tekâlif-i 'orfiye* (15). Иако османска државна администрација у принципу није дирала у ову привилегију рудара, касније су, нарочито од почетка XVIII стољећа, органи провинцијске и локалне управе (везири, кадије, војводе, ајни и др.) настојали да и рударе оптерете наметима *tekâlif-i şákka* (16).

Другачији је био положај раје из околних села која је обављала различите помоћне послове за потребе рудника и топионица. Та раја држала је и обрађивала своје баштине и чифлике и била дужна да уживаоцу хаса даје рајинске дажбине од којих је најважнија била десетина (*ушур*) на принос од основних земљорадничких производа. У почетку је ова раја, као и раја насељена на спахијским посједима (тимарима и зијаметима), испуњавала ову обавезу у природи (*uşri 'ajñ*). Касније се, међутим, осјећа тенденција да емини и закупци ова природна давања претворе у новчана (*uşri mu 'âdil*) (17) против чега је раја подносила тужбе султану. Понегдје је, најзад, овој раји умјесто свих феудалних давања било наметнуто давање филурије (једног дуката) што је представљало значајну привилегију. Наравно и ова је раја плаћала харач (*шизју*). То је, нпр., био случај са рајом у неким селима око Бања Луке (Змијање) која је била задужена разним пословима (сјеча дрва, паљење ђумура и др.) везаним за израду топовских кугли (*ууваралак*) и кумбара (18). Најзад, и ова раја, као и професионални рудари, била је читаво вријеме постојања класичног

(14) О кривичном праву у југословенским земљама у османском периоду вид. *Сућеска Авдо*, Неке особености кривичног права у југословенским земљама за вријеме Турака, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, XIX, Сарајево 1971. године, стр. 243—253.

(15) Опширније о овим наметима вид. *Сућеска А.*, Die Entwicklung der Besteuerung durch die 'Avâriz-i divâniye und die Tekâlif-i 'orfiye im Osmanischen Reich während des 17. und 18. Jahrhunderts, Südost-Forschungen, Band XXVII, München 1968, стр. 89—130.

(16) О томе се сачувало више података у османским изворима из XVII, а нарочито XVIII стољећа. Из тих извора се види да су емини у рудницима, закупци (мултезими, маликансахибије), као и органи локалне и провинцијске управе (војводе, мутеселими, ајани, кадије, миримирани и везири) настојали да повећају постојеће дажбине (емини, закупци) или да оптерете рударе новим дажбинама (*tekâlif-i şákka*). Опширније о наметима *tekâlif-i şákka* вид. *Сућеска А.*, Таксит (прилог изучавању дажбинског система у нашим земљама под турском влашћу), Годишњак Правног факултета у Сарајеву VIII, Сарајево 1960.

(17) О томе су се нпр. сачували подаци у *Sikayet* дефтерима за сребренички крај из год. 1782. (Фотокопија и регеста у АНУ БиХ).

(18) О томе се налазе значајни подаци у *Mâliye* дефтерима Бр. 2926, 2945. и 3595, из 1682. из 1702. године (Фотокопије и регеста у АНУ БиХ).

Османског феудализма ослобођења (*mu'âf*) од намета *'avariz-i divâniye* и *tekalif-i 'örflıye* ⁽¹⁹⁾. Као и остала раја била је у принципу везана за земљу ⁽²⁰⁾.

2. *Облици управљања рудницима.* — Да би се добила потпунија слика о правном положају рудара и остале раје која је обављала послове везане за руднике и топионице, потребно је још приказати какав је био статус рудника и њихове околине и како је држава управљала рудницима. Као што је раније речено, рудници су обично спадали у султанов регал, то јест они су били царски хасови. Сви царски хасови, па према томе и рудници, спадали су у категорију тзв. слободних (сербест) посједа. То значи да су њихови уживаоци на свом посједу уживали тзв. *serbestiyet*.

Serbestiyet је термин османског феудалног права који има слично значење са термином *immunitas* (имунитет) у феудалном праву европских земаља. Имунитет у феудалном праву означава аутономију феудалног добра и економским (економски имунитет), управним (управни имунитет) и судским (судски имунитет) стварима у односу на владара и његове функционере. Овим термином је, у ствари, обухваћен spoj економске и политичке власти коју су феудалци на Западу имали на својим феудима. *Serbestiyet* османског права има нешто уже значење. Он у ствари означава само економски и управно-полицијски имунитет уживалаца сербест посједа. У сербест посједе спадали су: хасови, зијамети, вакуфске земље и ограничен број тимара ⁽²¹⁾.

Пошто су хасови, у које су спадали и рудници, били сербест посједи, право уживања хаса и право управљања хасом припадало је његовом уживаоцу, у овом случају султану. Конкретно, уживаоцу хаса припадало је право да убире ренту и да врши управно-полицијске послове према раји која се налазила на том хасу. Право суђења припадало је кадији као државном судском органу.

Као што је познато, османски феудализам није познавао установу судског имунитета од стране уживалаца спахијских посједа, у које су у ширем смислу спадали и хасови, јер је право суђења било искључива интеграција државе, коју је она остваривала посредством кадије. Кадија је, у оквиру своје стварне и мјесне надлежности, био овлашћен не само да суди у разним питањима него и да врши надзор и контролу дјеловања свих лица која су спадала у повлаштене слојеве (спахија нпр.) као и свих државних и других (вакуфских нпр.) функционера. Када је ријеч о рудницима, кадија је, поред права да суди рударима, имао посебно мјесто и значај у надзирању и контроли пословања у рудницима ⁽²²⁾.

(19) Већ број података о томе налази се у напријед питираним документима.

(20) На томе централна власт инсистира још почетком XVIII стољећа, што се види из докумената који се односе на рају у неким селима бањалучког кадилука, чији су становници били задужени разним пословима везаним за производњу топовских кугли и кумбара (*Mâlîye defter* Бр. 2945. Фотокопија и регеста у АНУ БиХ).

(21) Вид. Хауибелић Х., и.д., стр. 520—321 и 345—346.

(22) Више о томе вид. у османским рударским законима: *N. Beldiceanu, Les actes des premiers sultans conservés dans les manuscrits turcs de la Bibliothèque Nationale à Paris 1964; Ф. Спахо, Турски рударски закони, ГЗМ Сарајево, 1913. године.*

Док је султан као уживалац хаса експлоатисао хас у својој режији (то јест док је хас експлоатисан директно од стране државе), у нашем случају ријеч је о рудницима, он је све послове рудника и њихове околне који су спадали у економски и управно-полицијски имунитет (послове убирања ренте и вршење управно-полицијске власти према раји) повјеравао свом службенику који се звао *емин* ⁽²³⁾. Овај начин управљања рудницима се стога звао управљање путем еманета (*ber veschi emânet*). Међутим, врло рано, на првом мјесту из финансијских разлога, султан је, односно држава, почео да даје сва државна добра па и руднике у краткорочни закуп (илтизам), који се по начину на који је даван у закуп звао *муката* ⁽²⁴⁾. У том случају скоро сва права управљања рудником прелазила су на закупца мукате. То значи, он је имао право да убире ренту на закупљеној мукати и да врши управно-полицијску власт према раји која се налазила у оквиру мукате. Изгледа да је закупца мукате понекад те послове повјеравао своме емину.

Најзад, концем XVII стољећа, тачније од 1695. године султан је био присиљен да своје хасове као мукате даје у доживотни закуп — *маликâne* ⁽²⁵⁾. Та пракса је протегнута и на руднике у читавом царству, па и у Босанском пашалуку ⁽²⁶⁾. Разлози за овај потез османске централне власти били су изазвани финансијским невољама царства које су се нарочито оштро испољиле за вријеме тзв. великог рата (1683—1699). Уживаоци маликана имали су иста права као и уживаоци муката, с тим што су они та права у принципу могли вршити доживотно ⁽²⁷⁾.

Овдје је приказана развојна линија у начину управљања хасовима, односно рудницима. Међутим, овај приказ не треба схватити тако као да су приказани облици надживљавали једни друге. Када је ријеч о рударству и металургији, може се рећи да су сви ти облици примењивани у пракси до краја постојања класичног османског феудализма. То

(23) С тим у вези емину је припадало право да предводи рударе на суд и да их по правоснажној пресуди кадије кажњава новчаним и лакшим тјелесним казнама. Тешке тјелесне казне и смртну казну извршавао је посебан санџакбегов функционер тзв. *siyaest tetir*. За то налазимо потврду и у једном документу из 1706. године који се односи на рају везане за израду топовских кугли (*yuvagalak*) у бањалучком кадилуку (*Mâliye defter* бр. 9894. Фотокопија и регеста у АНУ БиХ).

(24) Овај систем заведен је већ у вријеме владавине султана Мехмеда II (1451—1481). Сам израз муката настао је тако што је цијена краткорочног закупа била унапријед тачно утврђена, а наплаћивана је у новцу отсјеком за једну годину. Овакав новчани износ означаван је арапским изразом *муката* што дословно значи оно што је отсјечено (отсјеком) па се стога и одређено државно добро (хас), које је на тај начин било дато у закуп, звало просто муката, као нпр. „муката филурије царског хаса“, „муката циганске шизје“, „муката рудника“ итд.

(25) Опширније о маликани вид. Сућеска А., Маликана (доживотни закуп државних добара у Османској држави), Прилози за оријенталну филологију св. VIII—IX, Сарајево 1958—9, стр. 111—112.

(26) Прва, нама позната, рударска маликана у Босни спомиње се 1702. године. То је маликана тузланске солане, коју је тада држао неки Фазлибуљбашић Омер (*Mâliye defter* Бр. 3595. Фотокопија и регеста у АНУ БиХ). Даље се спомиње маликана рудника Крешево 1708. године (*Sika yet defter* из 1708. године. Фотокопија и регеста у АНУ БиХ), затим 1712. године маликана рудника жељеза Нова Лубија (*Mâliye defter* Бр. 3439. Фотокопија и регеста у АНУ БиХ) итд.

(27) Сућеска, н.д., стр. 117—129.

значи, држава је, када није могла да нађе закупце (што није био риједак случај), сама управљала рудницима преко својих емина. Тако нпр. и послије успоставе система маликане током XVIII стољећа у читавом царству, па и Босанском пашалуку, срећемо случајеве да је један рудник за кратко вријеме муката, затим исто тако за кратко вријеме маликана, па онда еманет итд. Дешавало се каткад да држава није била у стању да примјени ни један од ових облика управљања рудницима па је давала руднике и читаве хасове везане за руднике у спахилуке, обично као зијамет. Поред познатог случаја са рудником жељеза у Каменграду, који је једно вријеме у XVI стољећу био зијамет ⁽²⁸⁾, такав један случај забиљежен је у Šikâyet дефтеру из 1708. године. Ту стоји да је муката пазаришта Крешево која је раније била маликана те године претворена у ешкинцили зијамет од 40.000 акчи и дата неком Абдији, брату тадашњег румелијског беглербега ⁽²⁹⁾.

Мислим да су честе промјене у начину управљања рудницима одражавале дубоку кризу у коме се османско рударство стално налазило, што је чинило мало привлачним закупљивање тако неуносних предузећа. Стална криза османског рударства била је условљена и тиме што је у њему био присутан, изгледа извјестан дух еснафства, који се изражавао, између осталог, и у отпору постојећих рудара против отварања нових јама. Такав један случај спомиње се у Šikâyet дефтеру из 1728. године. Ту је забиљежено да су се раја муслимани и немуслимани из Крешева, који имају старе јаме у руднику, потужили Порти на неке становнике Крешева и Фојнице (Халила, сина Велијудинова, Османа, сина Хусејинхоџе и др.) да покушавају да бесправно отворе нове јаме за вађење руде што наноси штету имаоцима старих јама и државном фиску. Наречено је кадији да то спрјечи ⁽³⁰⁾.

Најзад, неколико ријечи о остацима раније самоуправе у рудницима. Иако је традиција саског рударског законодавства у нашим земљама за вријеме османске власти била снажна, мислим да се она, углавном и претежно, односила на начин експлоатације руде и на рударску терминологију. Уколико је такве самоуправе у почетку и било, она се у условима нестанка знатног броја ранијих рудара који су страдали или побјегли у вријеме продора Османлија у наше земље, затим у условима описаног османског управног и судског система у рудницима, као и под утицајем исламизације и оформљавања рударских касаба под утицајем муслиманске оријенталне културе и цивилизације, постепено морала губити и потпуно нестати. Друкчије се не може објаснити чињеница да се у каснијим изворима, који су одраз конкретне праксе, на срећу подаци о постојању некадашњих самоуправних органа у рудницима: сабора, кне-

⁽²⁸⁾ Башканлик Архиви Истанбул, Mühimme дефтери Бр. 19, стр. 32; I. H. Uzınçarşılı, Osmanlı devleti teşkilâtından Karıkulu osakları, II, Анкара, 1944, стр. 85—86.

⁽²⁹⁾ Фотокопија и регеста у АНУ БиХ.

⁽³⁰⁾ О постојању извјесних еснафских елемената у османском рударству вид. Крешевљаковић Хамдија, Вареш као главно средиште гвозденог обрта у БиХ до 1891. године, ГМЗ, ЛИВ. Сарајево 1942, стр. 438—440.

зова и теклића ⁽³¹⁾. Уосталом, то потврђује и канун за рудник Сребреницу и Сасе из 1548. године. У том кануну као управни функционери спомињу се само емини и амили, а као судски органи једино кадија. Спомињу се, истина, и катунари и шафари, али то нису управни ни судски функционери већ особе које су имале одребену улогу у стручним пословима рудара и као такви помагали турским управним и судским функционерима да боље и праведније обављају послове управе и судства у рударским мјестима.

Др Авдо Сућеска

РЕЗЮМЕ

Правовое положение горняков и металлургов и формы управления рудниками в Боснии за время вхождения ее в состав Османской империи

Определить положение горняков в Боснии при вхождении ее в состав Османской империи является очень затруднительным, так как фактическое положение их часто отличалось от правового. Османское горное право 15 и 16 вв в основном было очень схожим с горным правом средневековой Сербии и Боснии. Вводя свое управление в рудниках, турки одновременно оставили горнякам их органы самоуправления. При турках проводилось различие между профессиональными горнорабочими и крестьянами из окрестностей месторождений полезных ископаемых, выполнявшими разные вспомогательные и подсобные горные работы и несшими разные обязанности. Вначале султаны отдельные рудники, считавшиеся их „хасами“, поручали управлять специальным служащим, называвшимися эминами. С конца 17 века султаны свои хасы, т.е. и рудники, сдавали отдельным лицам в пожизненную аренду.

SUMMARY

Legal position of miners and metallurgists and the forms of management over mines in Bosnia during the Ottoman period

The position of miners in Bosnia during the Ottoman period is hard to determine, as the factual situation was often different from the legal one. The Ottoman mining law from the XV and XVI century represented mainly the reception of the mining law of medieval Serbia and Bosnia. Introducing their management over mines, the Ottomans at the same time left to miners their self-managing bodies. At the Ottoman period, true miners differed from the peasants living in the surroundings of the mining places which performed various auxiliary and supplementary jobs connected with mining and had different duties. The Sultan entrusted at the beginning the management over some of his mines to the special servant called »emin«. From the end of the XVII century the Sultan rented his mines to individual persons as a lifelong lease (»malikane«).

(31) Кнезови се спомињу једино у становника који су имали статус филуршија насељених у селима близу рудника. То је у нас био случај са неким селима у бањалучком крају (Змијање нпр.) чије је становништво вршило услуге у производњи кугли и кумбара (О томе подаци м. Сикавет дефтерима из 1715, 1717. и 1719. године. Фотокопије и регеста у АНУ БиХ).

RÉSUMÉ

La condition juridique des mineurs et des métallurgistes et les formes de gestion des mines en Bosnie à l'époque Ottomane

Il est très difficile de déterminer la condition des mineurs en Bosnie à l'époque ottomane parce que l'état de fait contrastait souvent avec l'état juridique. Le droit minier otoman des XV-ème et XVI-ème siècles représente généralement l'admission du droit minier de la Serbie médiévale en Bosnie. En introduisant leur gestion dans les mines les Ottomans ont laissé en même temps aux mineurs leurs organes autonomes. A l'époque ottomane se différençait les vrais mineurs des paysans des régions minières environnantes qui exerçaient les travaux auxiliaires et complémentaires destinés à l'exploitation des mines et qui exécutaient des travaux différents. Au commencement le sultan confiait la gestion de certaines mines, en tant que ses possessions (has), à un préposé chargé d'assurer l'exploitation qui s'appelait émin. A partir de la fin du XVII-ème siècle le sultan louait ses possessions (has), c'est-à-dire mines, à certaines personnes en bail à vie (malikâne).